

Latvijas Republikas Valsts prezidenta kanceleja Prezidenta preses dienests

Pils laukums 3, Rīga-50, LV-1900, tālr. 7092122, fakss 7320404,
prese@president.lv, www.president.lv

Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas uzruna Latvijas inteliģences 39.konferencē “Korupcija Latvijā gadsimtu mijā” Dailes teātrī, 2000.gada 23.novembrī

Augsti godātie rīkotāji, dalībnieki un klausītāji!

Es vēlētos ar jums šodien dalīties dažās pārdomās par tematiku, kas šodien ir konferences centrā. Vispirms atļaujiet man izteikt apsveikumus jums visiem, kas šo pasākumu rīkojāt un tajā piedalāties, un kas to klausāties ētera viļņos. Šis ir svarīgs jautājums, mums ir par viņu jāklūst skaidrībā. Vairāk par visu mums ir jāatrod veidi, kā darīt kaut ko lietas labā.

Angļu valodā ir tāda pasaka, ko visi bērni izlasa un iemācās, un tā ir pasaka par mazo vīstīņu, kas vienā jaukā dienā sāk kladzināt un kliegt: “Debesis mums krīt uz galvas, debesis mums krīt uz galvas!” Un tā aizskrien blakus pie gailīša un sāk kladzināt, un gailītis uztraucas un skrien tai līdzī. Un tā nu tie skrien no viena pie otra, un visi tagad ir kājās, visi kliež un kladzina. Un visi brēc: “Debesis mums krīt uz galvas, debesis mums krīt uz galvas!” Un tas tā iet kādu laiku, kamēr visi apjēdz, ka nekas nenotiek, un tā kļūst pierimstas, un viss atiet atpakaļ savās vecās sliedēs.

Es gribētu ļoti cerēt, ka ar korupcijas jautājumu Latvijā mums nenotiks kā mazajai vīstīņai ar savām debesīm, kas krīt uz galvas, bet ka pēc tam, kad būsīm spējuši izanalizēt un izprast lietas būtību, skaidrāka kļūs arī nepieciešamā rīcība, lai situāciju mainītu ne jau radikāli, vienā dienā atrisinot visas iespējamās problēmas, bet rastu vismaz virzienus, rastu izpratni par to, kādos līmeņos, kādos veidos, ar kādiem līdzekļiem un darbarīkiem ir iespējams sākt kaut ko darīt. Un tad, soli pa solim, it īpaši, ja katram solim ir redzami rezultāti, tad var sākties kaut kas līdzīgs izmaiņai sabiedrībā.

Bet atgriezīsimies tagad atpakaļ pie lietas pašas būtības, - kas tad ir korupcija. Tas ir relatīvi nesens jēdziens, salīdzinājumā ar tādu jēdzienu kā noziedzība, kuru visi saprot, ka tā ir slikta lieta. Noziedzība, varētu teikt, tas ir kļūst vai nu likuma, vai sabiedrības normu pārkāpums. Tā ir runa pa galvu, tā ir pistole pie deniņiem, tā ir ielaušanās dzīvoklī ar uzlauztām durvīm vai izdauzītu logu. Tādā veidā noziegums ir brutāla likuma un sabiedrības normu pārkāpšana, par kuru šaubu nav, ka pārkāpumi tiek sodīti pēc attiecīgiem kriminālkodeksa pantiem, kas ir diezgan stabili un labi saprotami. Protams, jautājums par viņu lietošanu ir cits, bet mēs vismaz zinām, kas ir tā vaina un arī apjēdzam, ka vaina ir apkarojama. Es vēl neesmu dzirdējusi nevienu, kas man būtu teicis, ka noziedzība ir laba lieta, ka ar viņu viss ir kārtībā un ar viņu mēs noteikti mācēsīm sadzīvot. Par laimi tāds nekas nav dzirdēts.

Bet īpatnējā kārtā ar korupciju tā gluži nav. Vēl nesen kādā ļoti lielā avīzē pāris dienu laikā parādījās trīs apjomīgi raksti no sabiedrībā augsti situētām un personām, kuru būtiskais saturs bija apmēram tāds: “Nu redzat, korupcija - tas ir apmēram kaut kas kā tai vīstīņai, kas kladzina: “Korupcija, korupcija! Mums te viņas ir ļoti daudz!”, bet īstenībā, ja tā padomājam, tad tāda kladzināšana vien iznāk, un nekas jau nu īsti tur nav.” Un tad rodas, lūk, iespajds, ka visa tā korupcijas būtība ir tikai tāda vārdu spēle, ko dotā brīdī kā politisko futbolu mēs pamētājam, iemetam vienā lauciņā vai otrā, izmaksājerējam kaut kādus kompromatus, ko pirms vēlēšanām piespēlēt vienas vai otras partijas kandidātiem.

Es priecājos redzēt, ka aptaujās, kas ir pēdējā laikā veiktas, tomēr izrādās, ka aptuveni 80% no Latvijā aptaujātiem cilvēkiem ir atzinuši, ka korupcija ir sabiedrībai kaitīga lieta. Tas tomēr ir labs sākums, tas ir stingrs pamats, lai par to domātu un runātu tālāk. Kā tad korupcija atšķiras no noziedzības? Es domāju, tas ir viens no tiem pelēkajiem laukiem, par kuru kaut vai šīs konferences gaitā mums noteikti pie šie jautājuma nāksies vēl atgriezties, jo korupcija, ja mēs to vienkāršākos iespējamajos vārdos raksturotu, tas būtu sapuvis ābols veselu ābolu grozā, kas ne tikai pats pūst un ir samaitāts, bet kas sabojā arī visus tos pārējos veselos, kas tai grozā ir blakus.

Korupcija ir kā tiltam balsts, kas būtu izpuvis, un tā vaina nav tikai tā, iekš tā, ka šī sija, baļķis, dēlis pats par sevi ir izpuvis un nekam vairs neder, bet kaitējums ir tāds, ka tas padara visu tiltu nedrošu. Tas nozīmē, ka ikviens, kas viņam dosies pāri, draud jebkurā brīdī nolauzt tur kaklu, iekrist upē un apturēt visu satiksmi. Tas nozīmē, ka apdraudēti ir paši pamati, kas mums stāv zem kājām. Tas apdraud mūsu virzību uz nākotni, tas apdraud attīstību.

Tad vēl varētu iedomāties, ka korupcija ir kā indīgas gāzes, kas ir izplūdušas atmosfērā. Un bieži ir tā, ka jūs tiešām par tām nezināt un tās neredzat, bet fakts ir tāds, ka tās ir nāvīgi indīgas un kaitīgas, un ka tās lēnām sabiedrību smacē un nogalina.

Korupcija ir ļoti nopietna lieta, un, ja tā netiek apkarota, netiek iegrožota, tad sabiedrība degradējas visos iespējamajos veidos. Tiek apturēta ekonomiskā attīstība, tiek apdraudēta civiliedzīvotāju drošība un tiek, iespējams, apdraudēta pat viņu dzīvība. Un mēs zinām, ka jau šobrīd pasaulē ir vesela virkne valstu, kur lielā mērā korupcijas iespaidā ir grūti runāt par valstiskumu tā demokrātiskā izpratnē, un viens no paraugiem, kas tiek minēts, ir Ziemeļkoreja, kur korupcija sasniegusi tādus apmērus, kā apmēram lēš, varbūt pat piektā daļa no visiem iedzīvotājiem ir nomirusi badā, tāpēc ka mazs procents no tiem, kas ir pie varas, bija sagrābuši valsts ekonomiskos resursus savās rokās. Korupcija var novest pie šādiem dramatiskiem valsts sabrukuma piemēriem un tādu pasaulē ir daudz. Tā izpaužas caur to, ka caurmēra iedzīvotāja dzīves kvalitāte un dzīves standarts visdramatiskākajā veidā degradējas, un plaisa starp tiem, kas dzīvo grūtos apstākļos, un tiem, kas dzīvo greznos un bieži skandalozi greznos apstākļos, kļūst arvien dziļāka un platāka.

Latvijā, es teiktu, ka mēs esam nonākuši tādā izšķirošā brīdī, kur mums ir vēl iespēja savu valsti ievirzīt uz attīstīto valstu pamatiem savai tālākai attīstībai. Bet mums ir arī, un es uzskatu, tiešām reāls drauds tur arī nenokļūt. Un tas būtu kaut kas, kas nestu vissmagākās sekas mūsu zemei un mūsu tautai. Es domāju, ka mums ir jāsaprot, kur vēsturiski mēs atrodamies, un kamdēļ tieši Latvijā un tieši šobrīd ir bijusi auglīga augsne korupcijas attīstībai. Mums tas ir jāatzīst, mums tas ir jāsaprot, tikai tad mēs spēsim meklēt un atrast darbarīkus, ieročus, veidus, kā cīnīties pret šo fenomenu.

Viens no svarīgākajiem aspektiem pie korupcijas ir varas un resursu sagrābšana šaurā personu lokā. Tas varētu notikt ar armijas atbalstu, kā dažās zināmās Āfrikas zemēs, brutāli ar varu, bet tas var notikt arī, saaugot fiziskam jeb militāram spēkam ar valsts struktūrām, un tā tas bija Padomju Savienībā, kur būtībā partija un tās nomenklatūra un VDK, savā ziņā arī militārās struktūras uzturēja zināmas privileģētas šķiras situāciju attiecībā uz pārējo tautu ar manāmiem rezultātiem dzīves kvalitātei caurmēra iedzīvotājiem. Rietumu demokrātijās situācija ir citāda – nav jau tā, ka vispār nebūtu korupcijas, bet tā tiek turēta rāmjos, un ir liela gara virkne dažādu mehānismu, kas palīdz gādāt par to, lai caurmēra cilvēks varētu dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi, un tā ir būtiska starpība.

Jautājums ir, vai Latvijā, nodibinoties neatkarībai, mēs esam pārrāvuši šo varas un līdzekļu koncentrāciju ļoti šauras elites rokās, vai esam spējuši jau pāriet uz tādu modeli, kur resursi tiek taisnīgi sadalīti starp visiem iedzīvotājiem. Es domāju, ka mūsu situācija vēl nav tāda, kādu mēs vēlētos to runāt. Nākamais, kas notiek pārejā no totalitāras, centralizētas, sociālistiskas ekonomikas uz brīvā tirgus, brīvās konkurences ekonomiku ir

privatizācija. Un tā ir vispār unikāla parādība visā vēsturē, kur tik īsā laikā milzīgi valstij piederoši resursi tiek privatizēti, nodoti privātās rokās ar visiem tiem kārdinājumiem un visām tām iespējām pēc korupcijas, ko, protams, tas piedāvā. Ja citās zemēs paiet varbūt trīs paaudzes ārkārtīgi gudrā un rūpīgā darbā līdz kādā ģimenē uzkrājas līdzekļi, lai kļūtu par miljonāru, tad šādos pārejas posmos, atrodoties pareizā krēslā, pareizā laikā cilvēks var kļūt par miljonāru trīs mēnešu laikā, varbūt pat trīs dienu laikā. Ja jau ir tādas apbrīnojamas iespējas, tad, protams, ka rodas kārdinājums, ja cilvēks ir pietiekami gudrs, viņas arī izmanto.

Nākamais aspekts ir regulācija, pārejot no vienas sistēmas uz citu, tātad uz centralizētu partijas kontrolētu, autoratīvām direktīvām veidotu sistēmu uz decentralizētu, demokrātisku konkurences situāciju, protams, ir absolūti jāmaina, tāpat kā visa likumdošana jeb vismaz viens ievērojams skaits no visiem likumiem šajā likumdošanas izmaiņu periodā. Tā, protams, ir ideāla augsne, lai atrastu, bet varbūt tīšām izveidotu tās spraugas starp vienu likumu un otru, starp vienu likuma fāzi un nākošo, lai pilnīgi legāli kā caur lielām šķūņa durvīm ar divzirgu ratiem izbrauktu cauri ar tādiem darījumiem, kas jebkādos citos apstākļos tiktu uzskatīti kā krimināli, bet, ņemot vērā legīslatīvo situāciju, izrādās, ka ir bijuši pilnīgi legāli un neviens darītājam neko nevar pārnest. Šāda situācija, protams, nedrīkst ievilkties mūžīgi. Mēs nevaram turpināt desmitiem gadu no vietas atsaukties uz pārejas problēmām, uz nesakārtoto likumdošanu un bezspēcīgi plātīt rokas, ka, lūk, tā nu ir iznācis, - atkal ir pazuduši trīs miljoni, trīsdesmit miljoni, simts miljoni, bet, diemžēl, viss ir noticis legāli, neviens nekur nav vainīgs un viss ir būtībā vislabākajā kārtībā, tikai valstij pat elementārām vajadzībām nav iespējams atrast līdzekļus. Un man raksta kā prezidentei uz Valsts Prezidenta Kanceleju simtiem cilvēku, kas izmisuma balsīs sūdzas par savu situāciju un raksta simtiem cilvēku, kas saka, ka mēs vairs nevaram izturēt, mēs nāksim ar dakšām uz Saeimu un uzbruksim tiem blēžiem. Tā nav tā attieksme, ko mēs vēlētos attīstīt starp saviem iedzīvotājiem. Tā nav tā uzticība brīvai un neatkarīgai Latvijas valstij, ko mēs gribētu redzēt savu iedzīvotāju starpā. Tas norāda, ka kaut kas IR jādara, lai šo situāciju atrisinātu.

Kam tad ir jādara? šeit atkal interesanti ir aptauju dati. Aptaujas rāda, ka aptuveni 73% no ļaudīm domā, ka visa atbildība par korupcijas apkarošanu ir jāuzņemas valstij. Un kāda atbildība jāuzņemas indivīdam, vai ir kāda atbildība indivīdam? Tikai nieka 12% ir gatavi atzīt, ka varbūt arī man kā pilsonim, šīs valsts iedzīvotājam varētu būt sava loma spēlējama šajā procesā. Un, ja ļaudīm tagad vaicā, ko jūs kā indivīds būtu gatavs darīt, lai apkarotu korupciju, ir diezgan satricēši konstatēt, ka vairāk nekā 50% saka: "Neko." Kamēr būs vairāk kā puse, kas būs gatavi sēdēt ar rokām klēpī un teikt: "Es neko neesmu gatavs darīt," tad, mīļie tautieši, nekas arī nenotiks. Ir jābūt šai gribai, ir jābūt šai gatavībai, lai kaut kas notiktu.

Es ceru, ka šī konference būs viens no tiem dzenuļiem, kas mudinās ļaudis domāt par to, kāda ir situācija, kāpēc tā ir tāda, kādi soļi jāveic, lai to mainītu. Es domāju soļus, kas tiešām dod rezultātus. Ja, piemēram, mums ir ienākumu deklarācijas ierēdņiem, kuru pārbaudei mēs izdodam lielus līdzekļus, bet, ja mūsu koncepcija par to, kas ir korupcijas apkarošana, aprobežojas tikai ar to, ka cilvēks tiek administratīvi sodīts par to, ka ir iesniedzis piektdienas rītā 10.00 šo deklarāciju un nevis ceturtdienas vakarā 18.00, tad tas ir būtībā izsmiekls. Tā nav korupcijas apkarošana, tas ir izsmiekls par korupcijas apkarošanas jēdzienu, un būtībā tas rada tautā negatīvu attieksmi, tas veicina šo nihilismu, šo bezspēcības izpratni, šo sajūtu, ka teātris vien tur notiek.

Es domāju, mums ir jānonāk pie tā, ka tas nav teātris un arī šodien, tamdēļ, ka esam šeit teātrī, tas nebūs vis teātris, bet tās būs būtiskas, nopietnas pārrunas. Pārrunas, kas vedina uz lēmumiem, uz rīcību. Novēlu mums visiem Latvijā vislabākās sekmes.